

FAKULTETA ZA STROJNIŠTVO

Matematika 3

Pisni izpit

3. september 1999

Ime in priimek: _____ Vpisna št:

--	--	--	--	--	--	--	--

Zaporedna številka izpita: _____

Navodila

Pazljivo preberite besedilo naloge preden se lotite reševanja. Veljale bodo samo rešitve na papirju, kjer so naloge. Naloga je 6 in vsaka je vredna 20 točk, torej skupaj 120 točk. Na razpolago imate 2 uri.

Naloga	a.	b.	Skupaj
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
Skupaj			

1. (20) Naj bo funkcija $f: \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}$ dana z

$$f(x, y) = 5x^2 - 6xy + 5y^2 - 8.$$

a. (10) Poiščite točki, kjer bi lahko bil maksimum funkcije $g(x, y) = x^2 + y^2$ pri pogoju $f(x, y) = 0$.

Rešitev: Po Lagrangeu sestavimo funkcijo $F(x, y) = g(x, y) - \lambda f(x, y)$. Odvajamo parcialno po x in y in odvode izenačimo z 0.

$$\begin{aligned} F_x(x, y) &= 2x - \lambda(10x - 6y) = 0 \\ F_y(x, y) &= 2y - \lambda(10y - 6x) = 0 \end{aligned}$$

Dobimo homogeni sistem dveh linearnih enačb oblike

$$\begin{aligned} (2 - 10\lambda)x + 6\lambda y &= 0 \\ 6\lambda x + (2 - 10\lambda)y &= 0 \end{aligned}$$

Zanimajo nas samo rešitve, za katere je $f(x, y) = 0$, torej mora biti rang matrike sistema enak 1. To se zgodi, če je determinanta enaka 0, zato mora biti

$$(2 - 10\lambda)^2 - 36\lambda^2 = 4 - 40\lambda + 64\lambda^2 = 0.$$

Zgornja enačba ima rešitvi $\lambda_1 = 1/2$ in $\lambda_2 = 1/8$. Za λ_1 dobimo, da je $x = -y$, za λ_2 pa $x = y$. Ker mora točka (x, y) ustrezati še enačbi $f(x, y) = 0$, dobimo za λ_1 enačbo

$$5x^2 + 6x^2 + 5x^2 - 8 = 0$$

ali $x = \pm\sqrt{2}/2$. Točki sta $(\sqrt{2}/2, -\sqrt{2}/2)$ in $(-\sqrt{2}/2, \sqrt{2}/2)$. Za λ_2 dobimo podobno točki $(\sqrt{2}, \sqrt{2})$ in $(-\sqrt{2}, -\sqrt{2})$. Ker iščemo maksimum funkcije $g(x, y)$ pri danih pogojih, sta kandidatki samo točki $(\sqrt{2}, \sqrt{2})$ in $(-\sqrt{2}, -\sqrt{2})$.

Ocenjevanje:

- Nastavek po Lagrangeu: 2 točki.
- Parcialni odvajanja: 1+1 točka.
- Ideja s homogenim sistemom: 2 točki.
- Lambde in lastni vektorji: 2 točki.
- Končni točki: 2 točki.

b. (10) Pokažite, da v neki okolici U točke $x_0 = \sqrt{2}$ obstaja funkcija $h(x)$, taka da je $h(\sqrt{2}) = \sqrt{2}$ in $f(x, h(x)) = 0$. Izračunajte drugi odvod funkcije $k(x) = x^2 + h^2(x)$ v točki $x_0 = \sqrt{2}$.

Rešitev: Označimo $x_0 = y_0 = \sqrt{2}$. Najprej preverimo, da je $f(x_0, y_0) = 0$. Po izreku o implicitni funkciji bo obstajala zelena funkcija $h(x)$, če je $f_y(x_0, y_0) \neq 0$. Odvajamo in dobimo

$$f_y(x, y) = -6x + 10y.$$

Očitno je $f_y(x_0, y_0) = 4\sqrt{2} \neq 0$. Za drugi odvod funkcije $k(x)$ računamo

$$k'(x) = 2x + 2h(x)h'(x)$$

in

$$k''(x) = 2 + 2(h'(x))^2 + 2h(x)h''(x).$$

Računamo

$$h'(x_0) = -\frac{f_x(x_0, y_0)}{f_y(x_0, y_0)} = -1.$$

Za drugi odvod $h(x)$ odvajamo $f(x, h(x)) = 0$ parcialno po x dvakrat. Dobimo

$$f_x + f_y h' = 0$$

in

$$f_{xx} + f_{xy}h' + (f_{xy} + f_{yy}h')h' + f_y h'' = 0.$$

Upoštevamo še $h'(x_0) = -1$ in dobimo

$$10 + 6 - (-6 - 10) \cdot 1 + 4\sqrt{2}h''(x_0) = 0.$$

ali $h''(x_0) = -8/\sqrt{2}$. Vstavimo še v izraz za drugi odvod $k(x)$ in dobimo

$$k''(x_0) = 2 + 2 - 2\sqrt{2} \cdot 8/\sqrt{2} = -12.$$

Ocenjevanje:

- Preverjanje predpostavk za izrek o implicitni funkciji: 2 točki.
- Odvajanje $f(x, h(x))$ prvič: 2 točki.
- Odvajanje $f(x, h(x))$ drugič: 2 točki.
- $h''(x_0)$: 2 točki.
- $k''(x_0)$: 2 točki. in dobimo
-
-

2. (20) Naj bo $\Delta = \{(x, y, z) : x \geq 0, y \geq 0, z \geq 0, x + y + z \leq 1\}$ piramida v \mathbb{R}^3 .

a. (10) Izračunajte

$$I = \int_{\Delta} \frac{1}{\sqrt{xyz(1-x-y-z)}} dx dy dz.$$

Namig: Uporabite $\int_0^1 \frac{1}{\sqrt{u(1-u)}} du = \pi$ in $\int_0^1 \frac{\sqrt{1-u}}{\sqrt{u}} du = \pi/2$.

Rešitev: Računamo po Fubiniju

$$\begin{aligned} I &= \int_0^1 \frac{1}{\sqrt{x}} dx \int_0^{1-x} \frac{1}{\sqrt{y}} dy \int_0^{1-x-y} \frac{1}{\sqrt{z(1-x-y-z)}} dz \\ &= \int_0^1 \frac{1}{\sqrt{x}} dx \int_0^{1-x} \frac{1}{\sqrt{y}} dy \int_0^1 \frac{1}{\sqrt{u(1-u)}} du \quad z = (1-x-y)u \\ &= \pi \int_0^1 \frac{1}{\sqrt{x}} dx \int_0^{1-x} \frac{1}{\sqrt{y}} dy \\ &= 2\pi \int_0^1 \frac{1}{\sqrt{x}} dx \sqrt{1-x} \\ &= 2\pi \int_0^1 \frac{\sqrt{1-x}}{\sqrt{x}} dx \\ &= \pi^2 \end{aligned}$$

Ocenjevanje:

- Ideja s Fubinijem: 2 točki.
- Prave meje: 2 točki.
- Notranji integral: 2 točki
- Srednji integral: 2 točki.
- Končni rezultat: 2 točki.

b. (10) Naj bo $\Pi = \{(x, y, z) : |x| + |y| + |z| \leq 1\}$ oktaeder v \mathbb{R}^3 . Izračunajte masni vztrajnostni moment I_{zz} tega telesa okrog osi z . Privzemite, da je gostota konstantno 1.

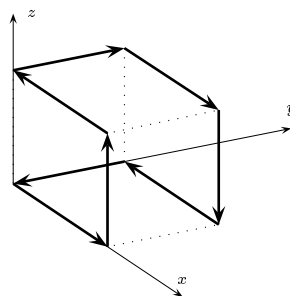
Rešitev: Oktaeder je sestavljen iz 8 piramid, zato lahko računamo s piramido iz a. in rezultat pomnožimo z 8. Računamo

$$\begin{aligned}
 I_{zz} &= 8 \int_{\Delta} (x^2 + y^2) \, dx \, dy \, dz \\
 &= 8 \int_0^1 dx \int_0^{1-x} (x^2 + y^2) \, dy \int_0^{1-x-y} dz \\
 &= 8 \int_0^1 dx \int_0^{1-x} (1-x-y)(x^2 + y^2) \, dy \\
 &= 8 \int_0^1 dx \int_0^{1-x} [(1-x)x^2 - yx^2 + (1-x)y^2 - y^3] \, dy \\
 &= 8 \int_0^1 dx \left[(1-x)^2 x^2 - \frac{1}{2}(1-x)^2 x^2 + \frac{1}{3}(1-x)^4 - \frac{1}{4}(1-x)^4 \right] \\
 &= 8 \int_0^1 \left(\frac{x^2(1-x)^2}{2} + \frac{1}{12}(1-x)^4 \right) dx \\
 &= 8 \cdot \left(\frac{1}{60} + \frac{1}{60} \right) \\
 &= \frac{4}{15}
 \end{aligned}$$

Ocenjevanje:

- Ideja s Fubinijem: 2 točki.
- Prave meje: 2 točki.
- Notranji integral: 2 točki
- Srednji integral: 2 točki.
- Končni rezultat: 2 točki.

3. (20) Vektorsko polje naj bo dano z $\mathbf{F} = y\mathbf{i} - (x+z)\mathbf{j} + y\mathbf{k}$.

Slika 1 Kocka z včrtano potjo \mathcal{C} .

- a. (10) Naj bo \mathcal{C} zaključena pot z začetno točko 0, ki sledi robovom kocke z robom 1 kot na sliki 1. Izračunajte

$$\int_{\mathcal{C}} \mathbf{F} d\mathbf{r}.$$

Rešitev: Najprej izračunamo rotor vektorskega polja \mathbf{F} . Dobimo

$$\nabla \times \mathbf{F} = \begin{pmatrix} 2 \\ 0 \\ -2 \end{pmatrix}.$$

Za uporabo Stokesovega izreka si moramo izbrati ploskev, katere rob bo dana krivulja. Ena od možnosti je, da si izberemo ploskvi kocke, ki sta vzporedni xy -ravnini in ploskev, ki je vzporedna yz -ravnini, vendar ne leži v njej. Po vijačnem pravilu si za normalo na ploskev vedno izberemo vektorje, ki kažejo iz kocke. Pretoka skozi ploskvi vzporedni xy -ravnini se uničita, ker sta nasprotnega predznaka. Izračunati moramo samo se pretok skozi tretji kos ploskve. Normala je tam \mathbf{i} , tako da je zaradi konstantnosti rotorja pretok 2 (ploščina ploskve krat skalarni produkt normale in vektorskega polja).

Ocenjevanje:

- Izračun rotorja: 2 točki.
- Ideja s Stokesovim izrekom: 2 točki.
- Izbira ploskve: 2 točki.
- Vijačno pravilo: 2 točki.
- Rezultat: 2 točki.

- b. (10) Izračunajte pretok polja skozi površino kocke brez ploskev vzporednih xz -ravnini. Za normalo si vedno izberite vektor, ki kaže iz kocke.

Rešitev: Uporabili bomo Gaussov izrek. Zlahka izračunamo, da je $\text{div}(\mathbf{F}) = 0$, torej je pretok skozi celotno površino kocke enak 0. Izračunajmo pretok skozi ploskvi vzporedni xz -ravnini. Najprej se lotimo ploskve, ki leži v xz -ravnini. Tam je $y = 0$ in je vektorsko polje enako $(0, -x-z, 0)$. Normala je tam $-\mathbf{j}$, zato je pretok enak

$$\int_0^1 dx \int_0^1 (x+z) dz = 1.$$

Na ploskvi vzporedni xz -ravnini je $y = 1$, normala pa je enaka \mathbf{j} . Pretok je tako

$$-\int_0^1 dx \int_0^1 (x + z) dz = -1.$$

Pretoka skozi manjkajoči ploskvi se uničita in je tako želeni pretok enak 0.

Ocenjevanje:

- Ideja z Gaussovimi izreki: 2 točki.
- Divergenca: 2 točki.
- Formula za pretok za posamezni ploskvi: 2 točki.
- Rezultata za posamezni ploskvi: 2 točki.
- Končni rezultat: 2 točki.

4. (20) Dan naj bo sistem enačb

$$\dot{\mathbf{y}} = \mathbf{A}\mathbf{y} = \begin{pmatrix} 2 & 0 & 1 \\ 0 & 1 & 1 \\ 0 & -1 & 3 \end{pmatrix} \mathbf{y}.$$

a. (10) Poiščite tri linearno neodvisne rešitve zgornjega sistema enačb.

Rešitev: Najprej moramo izračunati lastne vrednosti matrike, torej

$$\det \begin{pmatrix} 2 - \lambda & 0 & 1 \\ 0 & 1 - \lambda & 1 \\ 0 & -1 & 3 - \lambda \end{pmatrix} = (2 - \lambda)(1 - \lambda)(3 - \lambda) + (2 - \lambda) = (2 - \lambda)^3.$$

Označimo z \mathbf{A} matriko sistema. Zlahka ugotovimo, da je $\text{rang}(\mathbf{A} - 2\mathbf{I}) = 2$, torej obstaja samo en lastni vektor in sicer $\mathbf{x} = (1, 0, 0)$. Ta lastni vektor da rešitev

$$\mathbf{y}_1 = e^{2t} \mathbf{x}.$$

Linearno neodvisno rešitev iščemo z nastavkom $\mathbf{y}_2 = te^{2t} \mathbf{x} + e^{2t} \mathbf{u}$, kjer mora \mathbf{u} zadoščati enačbi $(\mathbf{A} - 2\mathbf{I})\mathbf{u} = \mathbf{x}$. Zapisano na široko dobimo enačbe

$$u_3 = 1, \quad -u_2 + u_3 = 0 \quad \text{in} \quad -u_2 + u_3 = 0.$$

Kot vidimo, si lahko u_1 poljubno izberemo, recimo $u_1 = 0$, sicer pa je $u_2 = u_3 = 1$. S tem smo našli drugo rešitev. Tretjo iščemo z nastavkom

$$\mathbf{y}_3 = \frac{t^2}{2} e^{2t} \mathbf{x} + te^{2t} \mathbf{u} + e^{2t} \mathbf{v},$$

kjer \mathbf{v} zadošča enačbi $(\mathbf{A} - 2\mathbf{I})\mathbf{v} = \mathbf{u}$. Izpišemo enačbe in dobimo

$$v_3 = 0, \quad -v_2 + v_3 = 1 \quad \text{in} \quad -v_2 + v_3 = 1$$

z rešitvijo recimo $\mathbf{v} = (0, -1, 0)$.

Ocenjevanje:

- Lastna vrednost: 2 točki.
- Lastni vektor in rang: 2 točki.
- Nastavek za drugo enačbo: 2 točki.
- Nastavek za tretjo rešitev: 2 točki.
- Linearno neodvisne rešitve: 2 točki.

b. (10) Poiščite rešitev nehomogene enačbe

$$\dot{\mathbf{y}} = \mathbf{A}\mathbf{y} - 2\mathbf{a},$$

kjer je $\mathbf{a} = (1, 0, 0)$ pri začetnem pogoju $\mathbf{y}(0) = (0, 0, 0)$.

Rešitev: Nehomogeni del enačbe je konstanten vektor, zato lahko partikularno rešitev iščemo kot konstanten vektor \mathbf{b} , ki mora zadoščati pogoju

$$0 = \mathbf{A}\mathbf{b} - 2\mathbf{a}.$$

Ker je \mathbf{a} lastni vektor, bo kar $\mathbf{a} = \mathbf{b}$. Rešitev iščemo z nastavkom

$$\mathbf{y} = \mathbf{a} + c_1\mathbf{y}_1 + c_2\mathbf{y}_2 + c_3\mathbf{y}_3.$$

Takoj vidimo, da je $c_1 = -1$ in $c_2 = c_3 = 0$. Rešitev je torej

$$\mathbf{y}(t) = \begin{pmatrix} 1 - e^{2t} \\ 0 \\ 0 \end{pmatrix}.$$

Ocenjevanje:

- Nastavek za partikularno rešitev: 2 točki.
- Partikularna rešitev: 2 točki.
- Nastavek za rešitev: 2 točki.
- Enačbe za konstante: 2 točki.
- Konča rešitev: 2 točki.

5. (20) Funkcija $M(x)$ naj bo definirana s potenčno vrsto

$$M(x) = \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k}{b_{(k)}},$$

kjer je $b_{(0)} = 1$ in za $k \geq 1$ $b_{(k)} = b(b+1)(b+2) \cdots (b+k-1)$, pri čemer je $b > 0$.

a. (10) Poiščite konvergenčni radij zgornje vrste in izpeljite, da je

$$xM''(x) + (b-x)M'(x) - M(x) = 0.$$

Utemeljite vaše trditve.

Rešitev: Najprej izračunamo

$$\lim_{k \rightarrow \infty} \left| \frac{b_{(k)}}{b_{(k+1)}} \right| = 0.$$

Radij konvergence je torej $R = \infty$. Potenčno vrsto lahko odvajamo po členih in dobimo

$$M'(x) = \sum_{k=0}^{\infty} \frac{kx^{k-1}}{b_{(k)}}$$

in

$$M''(x) = \sum_{k=0}^{\infty} \frac{k(k-1)x^{k-2}}{b_{(k)}}.$$

Seštejemo in dobimo

$$\begin{aligned} & xM''(x) + (b-x)M'(x) - M(x) \\ &= \sum_{k=0}^{\infty} x^k \left(\frac{k(k+1)}{b_{(k+1)}} + \frac{b(k+1)}{b_{(k+1)}} - \frac{k}{b_{(k)}} - \frac{1}{b_{(k)}} \right) \\ &= \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k}{b_{(k+1)}} (k(k+1) + b(k+1) - k(b+k) - (b+k)) \\ &= \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k}{b_{(k+1)}} (k^2 + k + bk + b - bk - k^2 - b - k) \\ &= 0. \end{aligned}$$

Ocenjevanje:

- Radij konvergence: 2 točki.
- Prvo odvajanje po členih: 2 točki.
- Drugo odvajanje po členih: 2 točki.
- Manipuliranje z vrstami: 2 točki.
- Zbrani koeficienti: 2 točki.

b. (10) Naj bo $b > 2$. Pokažite, da je

$$M(x) = (b - 1) \int_0^1 e^{xt}(1 - t)^{b-2} dt.$$

Utemeljite vaše korake.

Namig: Izpeljite z integracijo per partes, da je $\int_0^1 t^k(1 - t)^{b-2} dt = \frac{k!}{(b-1)b_{(k)}}$.

Rešitev: Vemo, da je $e^{xt} = \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k t^k}{k!}$. Vstavimo to vrsto v zgornji integral in dobimo

$$\begin{aligned} (b - 1) \int_0^1 e^{xt}(1 - t)^{b-2} dt &= (b - 1) \int_0^1 \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k t^k (1 - t)^{b-2}}{k!} dt \\ &= (b - 1) \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k}{k!} \int_0^1 t^k (1 - t)^{b-2} dt \\ &= (b - 1) \sum_{k=0}^{\infty} \frac{x^k}{k!} \frac{k!}{(b - 1)b_{(k)}}. \end{aligned}$$

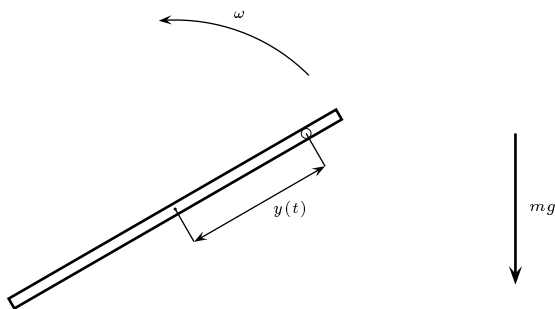
Zamenjali smo neskončno vsoto in integral, kar lahko, ker je vrsta majorizirana z $\sum_{k=0}^{\infty} \frac{|x|^k}{k!}$, ki seveda konvergira. Dokažimo še namig. Računamo

$$\begin{aligned} \int_0^1 t^k(1 - t)^{b-2} dt &= -t^k \frac{(1 - t)^{b-1}}{b - 1} \Big|_0^1 + \frac{k}{b - 1} \int_0^1 t^{k-1}(1 - t)^{b-1} dt \\ &= \frac{k(k - 1)}{(b - 1)b} \int_0^1 t^{k-2}(1 - t)^b dt \\ &= \dots \dots \dots \\ &= \frac{k(k - 1) \dots 1}{(b - 1)b(b + 1) \dots (b + k - 2)} \int_0^1 (1 - t)^{b+k-2} dt \\ &= \frac{k!}{(b - 1)b_{(k)}} \end{aligned}$$

Ocenjevanje:

- Razvoj eksponentne funkcije: 2 točki.
- Utemeljitev zamenjave seštevanja in integriranja: 2 točki.
- Integriranje: 2 točki.
- Primerjava vrst: 2 točki.
- Dokaz namiga: 2 točki.

6. (20) Gladka cev se vrtil s konstantno kotno hitrostjo ω okrog osi pravokotne na cev pritrjene v sredini kot na sliki 2.

Slika 2 Gibanje kroglice v vrteči se cevi.

Kroglica se lahko prosto giblje po celi cevi. Gibanje kroglice pod vplivom težnosti in vrtenja cevi opisuje diferencialna enačba

$$m\ddot{y} - m\omega^2 y = -mg \sin(\omega t),$$

kjer je m masa kroglice, y razdalja kroglice od osi in g gravitacijska konstanta.

a. (10) Poiščite splošno rešitev diferencialne enačbe.

Rešitev: Najprej poiščemo rešitvi homogene enačbe. Karakteristični polinom je oblike $P(\lambda) = m\lambda^2 - m\omega^2$ z ničloma $\lambda_1 = \omega$ in $\lambda_2 = -\omega$. Rešitvi homogene enačbe sta torej

$$y_1(t) = e^{\omega t} \quad \text{in} \quad y_2(t) = e^{-\omega t}.$$

Partikularno rešitev iščemo z nastavkom $y_p(t) = Ae^{i\omega t}$. Vstavimo v enačbo, pokrajšamo $me^{i\omega t}$ in dobimo

$$-A\omega^2 - A\omega^2 = -g.$$

Izračunamo $A = \frac{g}{2\omega^2}$, torej je

$$y_p(t) = \frac{g}{2\omega^2} \sin(\omega t).$$

Splošna rešitev je

$$y(t) = \frac{g}{2\omega^2} \sin(\omega t) + c_1 e^{\omega t} + c_2 e^{-\omega t}.$$

Ocenjevanje:

- Karakteristični polinom: 2 točki.
- Linearno neodvisni rešitvi: 2 točki.
- Nastavek za nehomogeno enačbo: 2 točki.

- Partikularna rešitev: 2 točki.
- Splošna rešitev: 2 točki.

b. (10) Recimo, da je cev dolga $2l$ in je $l > \frac{g}{2\omega^2}$. Kroglica se začne gibati z začetnima pogoje $y(0) = 0$ in $\dot{y}(0) = \frac{g}{2\omega}$. Ali bo kroglica "odletela" iz cevi?

Rešitev: V a. smo poiskali splošno rešitev diferencialne enačbe. Zdaj moramo poiskati konstanti c_1 in c_2 , tako da bo zadoščeno danima začetnima pogoje. Dobimo enačbi

$$c_1 + c_2 = 0 \quad \text{in} \quad c_1 - c_2 = 0$$

z rešitvama $c_1 = c_2 = 0$. Gibanje torej opisuje funkcija

$$y(t) = \frac{g}{2\omega^2} \sin(\omega t).$$

Največjo možno razdaljo od osi kroglica doseže pri $t = \pi/2\omega$ in ta razdalja je $\frac{g}{2\omega^2}$. Ker je cev daljša od te maksimalne razdalje, kroglica ne bo odletela.

Ocenjevanje:

- Ideja, kako uporabiti začetna pogoja: 2 točki.
- Enačbi za konstanti: 2 točki.
- Konstanti: 2 točki.
- Maksimalni odklon: 2 točki.
- Sklep: 2 točki.